

СТАНОВИЩЕ

на проф. дфн Валентин Канавров

за дисертацията на Диляна Петрова Филипова

на тема: „**Лицето между *чутото* и *видяното* – изпълнение и изпълване на Бого-човешката драма**“

за присъждане на образователната и научна степен *Доктор*

в професионално направление *3.1. Социология, антропология и науки за културата*

по научната специалност *Теория и история на културата. Теория на религиите*

от научно жури на СУ „Св. Кл. Охридски“

Дисертацията е в обем от 270 стр., вкл. списък с приносните моменти, библиография и приложение с 19 изображения. Чистият текст е 253 стр. Библиографията съдържа 159 източника (вкл. 6 интервюта и 1 лекция) на кирилица (61) и латиница (98). Тя е впечатляваща като обем, релевантна на съдържанието на дисертацията и достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем от 35 стр. стриктно следва структурата на дисертацията и напълно възпроизвежда нейното съдържание. В автореферата коректно са отразени основните приноси моменти на дисертацията и публикациите на автора по нейната тематика. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Диляна Филипова е редовен докторант в катедра „История и теория на културата“ на Философския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“ с научен ръководител проф. дфн Владимир Градев.

Дисертацията е странно-многогранна. Привличащо и грабващо лицезряща. Тя е широко и дори някак разпиляно замислена – както тематично, концептуално, структурно, предметно и изпълнителски, така и херменевтично в

преливащи обхвати на (все пак подредено и изброимо) множество хоризонти. Дисертацията преплита философия, теология и различни изкуства в осите на културантропологията и персонализма, които трябва да „пробягат“ отношението между Бога и човека, съхранявайки и същевременно разкривайки константата на лицето в неговите промени, превъплъщения, нюанси, страни, отношения, пози, гримаси, маски и пр. Според мен в сполучливото удържане – което заедно с това е последователно аналитично проясняване, – на фокуса на това наситено динамично многообразие се проявява първото основно културологично достойнство на дисертацията. Нейната теоретична *differentia specifica* е анализата на ек-зистенциалния смисъл на лицето в „пространството“ между едната (предната, по Аристотел; вж. също с.152 сл.) страна на човека, през художествените насилия и безсилия пред лицето до неговата божествена същност. Дисертацията е инсцениращо теоретична и драматично концептуална. Но не като превъзбудено и оставено на случайността играещо случване, а като опит за промисляне на сатириологичното преображение, респ. на лицето като специфичен приемник на Христовия кеносис, т.е. като теосисно въздигане на човека (с.79 и др.). Тук, естествено, принадлежи и собствено ипостасната драма на трите лица, вкл. с „отиването-твърде-далеч“ (папа Йоан Павел II) на творческите енергии и онтологичните превъплъщения на Божието откровение. На обсъждане е „поставена“ драмата на Богочовека Иисус. В този контекст кристализира вторият приносен момент на дисертацията, фиксиран в сполучливата формулировка с тезисен характер: „воля-за-обръщане-към“. Като трети общ приносен момент ще отбележа заглавието на дисертацията. В съдържателен аспект, който се уплътнява в аналитичното разгръщане на предмета на изследването, и като експресивна тема то е не само впечатляващо, а и, което е същественото, концептуално и методологически провокиращо.

В тази методологическа провокация първото място се заема, разбира се, от трансценденталната динамика на Бого-човешката драма. Тук драматизмът не е сценичен, ефектен или етюден, а ек-зистенциален. Трансценденцията елиминира профанизирането, задава нетривиалност и стимулира иновативност.

Дисертантката смело се възползва от тези разкриващи се пространства и пътища за теоретизиране на проблематиката *лице* (на този момент ще се спра допълнително). На второ място е просопологичният процеп между чутото и видяното. Това е една огромна и благодатна тема със собствено философски, собствено теологичен, типично херменевтичен и историко-културологичен заряд за типовете у-стояване и възприемане на света, ек-зистенциалното у-твърждаване, спецификата на философското контемплативно и съзерцателно мислене при Античността, епохалната парадигмална смяна от гледане към слушане, слушането като гледане, осветляване и освобождаване, възможността на изкуството в различните епохи, неговото зараждане и диференциране от философията, типиката на тишината, пустотата и Нищото и пр. В дисертацията този капацитет се използва в контекста на изпълнението и изпълването, които изчерпват, вкл. чрез богатството на българския език дискурса на перформатива и пърформънса. Това е специфичен семантичен успех на дисертацията, които не бива да бъде оставен без внимание. Драмата е представена като своеобразно единство на гледане и слушане в перформативна проекция, която удържа фокуса на онтологизираното (изначалното, старозаветното, тринитарното), но същевременно открито към другия даряващо лице (с.201 сл.). Специално трябва да подчертая множеството задълбочени и фини интерпретации на старозаветни и новозаветни текстове.

Дисертацията е организирана в увод, четири, подразделени на параграфи, глави и заключение (плюс библиография и приложение). Те са добре балансирани както в изследователски план, така и като изложение на основните идеи и методологическия подход на дисертантката. Доколкото становището не предполага детайлна анализа по параграфи, ще се спра единствено на няколко впечатляващи момента. Вече обърнах внимание на специфичното и в значителна степен иновативно разбиране за драма. То трябва да опише както сложния изследователски път на изследване в дисциплинарното преплитане на философия и богословие, допълнено с пърформънсите на някои изкуства, така и собствената поставеност, изпълнение и изпълване на проблемния фокус *лице*.

Споделям задоволството си от представянето на четирите обемисти тома на Йохан Каспар Лафатер, писани между 1775 и 1778 г., със заглавие *Физиономически фрагменти за насърчаване на познанието на човека и човешката любов: Бог създаде човека по свой образ*. Лафатер е реформистки пастор, за когото Гьоте казва, че е „най-добрият, най-големият, най-мъдрият и най-проникновеният сред смъртните, които познавам“ (на други места оценките на Гьоте за Лафатер не са толкова ласкави). По този повод и във връзка с четвърта глава на дисертацията припомням рязкото заявление на Хегел: духът не е кост; но всички преобразования и пърформанси, свързани с лицето, се докосват до физиономиката и френологията; може би – дори и в преобладаващо критичен аспект – те също заслужават малко по-обстойна херменевтико-феноменологична анализа, а не само коментарно отношение (през Рудолф Каснер и др.). А и никога днес не свежда физиономиката единствено до костта. Най-малкото в сценичните и пластичните изкуства. Обособяването на „философия на лицето“ и „теология на лицето“ е сериозна стъпка в това отношение. Референциите и рефлексите върху швейцарския мислител Макс Пикар са новост за нашата културологична литература.

Тя обикновено загърбва дисциплинарността и прескача строгостта на онтологичните и гносеологичните спекулации и концептуализации. На този фон настойчивото търсене на философско-богословския образ на персонализма (все пак той е вид „-изъм“ – и като разграничение в общия духовен поток, и като строгост на съответната концептуализация) определено смятам за теоретично постижение на дисертацията. Филипова говори за онтологични и епистемологични принципи и определя теоретичния фокус на своята работа като „просопологично поднаправление на персонализма“ (с.58), макар и, следвайки отшумяващата днешна мода, да бяга от систематизма и да привлича „под знамената“ на персонализма и тези, които само харесват цветовете им (в интерес на коректността трябва да се отбележи прецизността при избора на основните пет имена /лица/). Според мен основният момент в случая е персоналисткото осмисляне на трансценденцията като фундаментален просопологичен акцент

(вкл. при коментарите на Муние и Лакроа; също по отношение на метафизиката при Левинас, с.73, 88 и др. и Пикар, с.77; и във връзка с категориалния апарат на фон Балтазар, с.95 и др.). Задълбочени са анализите на „лице-в-лице“, „обръщането-пак-натат“ и „междинното пространство като пространство на отношението“, които изпълват философията и теологията на лицето в контекста на трансцендентализирането и утвърждаването на трансценденцията като изходно и водещо относимо, видяно „изотзад“.

Лапидарната дисертационна теза *воля-за-обръщане-към* (трета глава, с.132 сл., 159 сл. и др.), имаща философско-богословска същност и единяващо поставяща на една плоскост Бого-човешката драма, провежда според Филипова ек-зистенциалната типика на любовта. Дисертантката вдвоява видяното с чутото като светлина и език, пред-ставени като изпълване (онтологично и ек-зистенциално) и изпълнение (дейностно, общностно, любовно, перформативно). Тезата определено заслужава внимание, макар волята не винаги непосредствено да се обвързва с духа, интелигенцията, любовта, моралния ангажимент, естеския продукт и т.н. При Филипова обаче волята има предсветови в обхвата на общението (вкл. по Зизиулас) онтологичен характер. Така волевостта е иманентна и дори тъждествена на лицето, като задава неговото отношение и обръщане-към, (експлициран е дискурсът „лица на общението“): „Лицето е гарантираната територия за среща и общение между човека и Бога, то е категория и топос на предстоенето и връзката. Лицето е на-лич-ие, при-със-твие“ (с.140). И тогава не би ли следвало „вечното възвръщане“ (с.137 по Аверинцев) да се интерпретира не в хоризонта на хронотопа, а сотириологично и адамично, т.е. по-скоро метафизично, като в този случай те (спасението и червената земя) сочат към Едното-Троица и към Завета (с.145 сл.)?

В рубриката „Забележки и препоръки“ отбелязвам, първо, че вероятно херменевтико-феноменологичната анализа се нуждае от прецизиране в пункта на феномена. С други думи: що е феномен? Феномени ли са „обективно наблюдаемото действие“ (с.160), Иисус, някои по-особени и талантиливи хора, характерните лица, лицето въобще (с.18), сполучливите и ефектни пърформънси,

Ниагарският водопад, Боянската църква, парейдолията (с.42), епифанията? Разликата между тях по вид ли е, или е някаква друга? Второ, не ми е ясно защо този хубав текст трябва да бъде пришит към „‘оптимистичните‘ постмодерни сценарии за човека на съвременната хуманитарна рефлексия“ (с.253). Трето, определено смятам, че дисертацията трябва да бъде публикувана (вероятно след повторно обсъждане с проф. Градев и, по-добре, след „разпаряне“ на постмодерната кръпка).

Докторантката скромно формулира приносните моменти на своята дисертация в 4 пункта. Те са реални и доказани (като спрямо четвъртия, респ. четвърта глава декларирам моето непрофесионално отношение).

Филипова има 2 публикации строго по темата на дисертацията. Има и други публикации на културологична тематика.

Нямам принципи несъгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с дисертантката.

Заключение: Като имам предвид културологичната оригиналност на проучването, приносните елементи на дисертацията, постигнатата динамика на интердисциплинарно преплитане в лабиринтното изследователско поле (по кардинал Шьонборн), задълбочените философско-религиозни и културологични познания, тяхната умела пластика и драматургия на ек-зистенциално изпълване и не на последно място фината и изискана словесност на изследването, категорично предлагам на уважаемите членове на научното жури по защитата на дисертацията на **Диляна Петрова Филипова** на тема: „**Лицето между *чутото* и *видяното* – изпълнение и изпълване на Бого-човешката драма**“ да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертантката образователната и научна степен „**доктор**“ по научната специалност ***Теория и история на културата. Теория на религиите*** в професионално направление ***3.1. Социология, антропология и науки за културата.***

София, 18 декември 2016 г.

.....
(проф. дфн В. Канавров)